

Резюмета на научните трудове

на

Юлия Иванова Златкова

Монографии

Константин Леонтиев и Балканите. София: Авангард Прима, 2020, 298 стр. ISBN 978-619-239-460-8.

Монографията разглежда политическата идеология и историософия на Константин Леонтиев (1831-1891), който е една от най-ярките и оригинални фигури в руския литературен и обществен живот през XIX век. Съдбата и творчеството му са тясно свързани с балканските провинции на Османската империя, където е консул от 1863 до 1874 г. Книгата се състои от увод, четири глави с девет подглави, заключение и библиография. Първите две глави (*Очарованието на Ориента* и *Образът на балканския буржоа*) са посветени на бита, ежедневиия живот, обществените нрави и обичаи, характера на балканските народи. Специално внимание е отделено на Леонтиевата сравнителна характеристика на балканските народи и изследването на тяхната национална и социална психология. Втората част на труда (главите *Национална политика vs църковна политика* и *Византизмът и бъдещето на Балканите*) разглежда политическите възгледи на Леонтиев по Източния и Църковния въпрос, както и неговата философия на историята и общественото развитие. Най-значителна по обем е подглавата за българо-гръцкия църковен спор, в която позицията на Леонтиев е представена в контекста на руската политика по църковния въпрос и цялостния исторически и идеологически контекст на епохата. Въпреки че изхождат от реалностите и проблемите на балканската политика от втората половина на XIX век, политическите теории и философски концепции на Леонтиев имат универсален характер и са валидни за целия свят и всички времена и епохи. Това ги прави особено ценни и плодотворни за разбирането не само на балканската история от съответния период, но и за обяснението на цялостния световно-исторически процес и съдбата и развитието на цялото човечество. Основният фокус на труда е върху българската проблематика в съчиненията на руския писател, която предоставя богат материал за изследване както на политическата, социалната и църковната ни история, така и на българската етнография и

народопсихология. Книгата има интердисциплинарен характер, което се налага от личността и творчеството на самия Константин Леонтиев. Той е не само дипломат и политически мислител, но и философ и белетрист.

Студии

1. Тракия в дипломатическите записки на Константин Леонтиев. – В: Култура на пътуването в европейския Югоизток. С., 2020, с. 245-264. ISBN: 978-619-7179-13-2. (23 стр. по БДС)

В студията са представени и анализирани впечатленията на Константин Леонтиев от социалния, политическия и религиозния живот в османската провинция Тракия през 60-те год. на XIX век. Леонтиев е консул в Одрин от 1864 до 1867 г. и има възможност да наблюдава и изследва ежедневието, обичаите, традициите и характера на местното население, както и да се запознае със сложната политическа ситуация в региона. Според него Тракия е най-важната османска провинция поради стратегическото си геополитическо положение в близост до Константинопол, който е основната цел на Русия в Източния въпрос. По време на дипломатическата си мисия в Одрин Леонтиев е фокусиран основно върху българо-гръцкия църковен спор и разпространението на католицизма сред българското население в областта, на което той се опитва да противодейства. Неговото литературно наследство е изключително богато и съдържа не само политическа публицистика и дипломатическа кореспонденция, но и художествени произведения, в които е изграден колективният образ на цели етноси и социални прослойки. То е от съществено значение за изучаването както на регионалната история, така и на руската политическа идеология от втората половина на XIX век.

2. Neo-Byzantism in the Russian Political Ideology and Policy in the Balkans (Mid-19th century – beginning of the 20th century). – In: History of the Serbian Statehood. Gacko, 2018, с. 202-221. ISBN 978-99976-715-8-5. (28 стр. по БДС)

В студията е разгледано зараждането и развитието на руската философска и идеологическа концепция за Москва като Трети Рим и нейната практическа реализация в руската външна политика през XIX и началото на XX век. Изследването е фокусирано

върху трудовете на двама главни представители на руския неовизантизъм – Константин Леонтиев и Иван Соколов, които са убедени поддръжници на икуменическата идеология и монархията. Те ратуват за православно единство под върховенството на Цариградската вселенска патриаршия, която е наследник и пазител на византийската културна и религиозна традиция. Неовизантизмът е универсалистка и имперска идеология, но XIX век е век на национализма, в който не религиозните, а националните ценности и страсти са актуални и определят държавните политики и общественото мнение. По това време гръцкият и българският национализъм се превръщат в основна пречка за руските имперски амбиции на Балканите и постигането на православно единство под руско покровителство.

3. Неовизантизмът в руската политическа идеология през първата половина на XIX в. – до Първата световна война. – В: *История, религия и политика*. Сборник със студии и статии от сътрудничеството между Българската академия на науките и Македонската академия на науките и изкуствата по проекта „Православие и католицизъм на Балканите XIX – XX век“. С., ИБЦТ-БАН, „Парадигма“, 2016, с. 59-78. ISBN 978-619-7179-06-4. (27 стр. по БДС)

В студията е представен и анализиран руският неовизантизъм в контекста на руската политическа идеология и политика на Балканите през XIX и началото на XX век. Разгледани са политическите и философски концепции на Константин Леонтиев, който е дългогодишен руски дипломат в Османската империя и основоположник на неовизантизма в Русия. Вниманието е фокусирано върху позицията му по българо-гръцкия църковен спор, в който той заема страната на Цариградската вселенска патриаршия, която е наследник и пазител на византийската културна и религиозна традиция. Тезите на Леонтиев са съпоставени с тезите на Иван Соколов, който също е идеолог на неовизантизма и противник на национализма в църковните дела. Философията на историята на Леонтиев е съпоставена и с философските концепции на Освалд Шпенглер, който изказва мисли и прави прогнози, подобни на неговите, но десетилетия по-късно. Обърнато е внимание на периода на Първата световна война, когато руската месианска мечта за превземането на Константинопол изглежда почти реализирана. Изследвани са и съвременните политически процеси в Европа и Близкия

изток, в светлината на Леонтиевите предсказания и визията му за Русия като наследник на залязващата европейска цивилизация.

4. *Legendary and Semi-Legendary Female Characters in Late Antique Hagiography: Repentant Harlots, Cross-Dressing Ascetics, and Holy Fools.* – INITIAL. A Review of Medieval Studies, vol. 2, Belgrade, 2014, ISSN 2334-8003, p. 31-45. (22 стр. по БДС)

В студията се изследват три необикновени и ексцентрични типа на женска святост и аскетически практики, които са тясно свързани: покаяли се блудници; монахини, които се представят за мъже и юродиви. Те са предпочитани от ранновизантийската агиография въпреки, или може би заради, своя легендарен или полу-легендарен характер. Изследването анализира символичното значение и творческото използване на библиейски мотиви в житийната литература през Късната античност. Като следват библиейските и митологическите примери, средновековните житиеписци създават различни типове на християнски светици, които се превръщат в могъщи символи на спасението и преображението на цялото човечество.

5. *Балканският град през погледа на един дипломат. „Реакционната романтика” на Константин Леонтиев в контекста на балканския XIX век.* – В: Югоизточноевропейският град и съвременността на миналото. Научни изследвания в чест на проф. Л. Кирова. ИБЦТ-БАН, Фабер, С., 2012, с. 135-151. ISBN 978-954-400-650-1. (25 стр. по БДС)

Студията разглежда оригиналните и твърде противоречиви и провокативни възгледи на Константин Леонтиев (1831-1891) за балканската политика и европейската и световна история. Леонтиев е руски консул на Крит, в Одрин, Янина, Солун и Тулча. По време на дипломатическата си служба в Османската империя, той прекарва няколко години и в Константинопол и на Атон. Голяма част от литературните му произведения са посветени на живота и характера на балканските народи и Източния въпрос, но той е до голяма степен непознат на българската читателска публика и дори в академичните среди. Леонтиев е определян като „консерватор“ и „реакционер“, но той има малко общо с традиционните консервативни и реакционни среди и идеология. Николай Бердяев го

определя като „философ на реакционната романтика“ и това определение го охарактеризира най-точно. Руският дипломат противопоставя византизмът и православието на скептицизма и либерализма на модерната западна цивилизация. Той смята, че византизмът и православието са единственото спасение срещу зловредното влияние на „прогреса“ и социалния егалитаризъм. Леонтиев критикува равенството, демокрацията и прогреса от позицията на естет и аристократ и счита, че естетиката стои по-високо от етиката и морала. Според него съвременната техническа цивилизация е бездуховна и води до обезличаване и липса на креативност и красота. Неговата философия на историята и общественото развитие има много допирни точки с идеите на Хридрих Ницше, Освалд Шпенглер и Хосе Ортега-и-Гасет, които изказват мисли, подобни на неговите, но десетилетия по-късно.

6. Женското покровителство над манастирите в Светите земи през IV-V век. – Богословска мисъл, 1-4/ 2009 (Печат: юни 2011), с. 28-46. ISSN 1310-7909. (25 стр. по БДС)

Студията разглежда приноса на представителки на римската сенатска аристокрация за основаването и поддръжката на първите християнски манастири в Светите земи и разпространението на монашеството в региона. Богатите римски матрони са основните покровители на палестинското монашество през Късната античност. Те се изявяват като щедри спонсори, но и като влиятелни монашески водачи, чиято власт се основава главно върху високото им обществено положение и финансови ресурси. Анализирани са аспекти от взаимоотношенията им с църковните отци, които са техни ментори и духовни съветници, но също така – клиенти. Изследването е фокусирано върху две римски монашески двойки – Мелания Старша/Руфин и Паула/Йероним. То също така разглежда значението на семейните връзки и традиции за появата и развитието на поклонническото монашество в Светите земи. Студията изследва няколко поколения римски аристократки, които оставят луксозния си живот в имперската столица и стават монахини в палестинските манастири.

7. Жените в сирийската аскетическа традиция. – В: Четива за историята и културата на Балканите. В помощ на университетското преподаване. Парадигма, С., 2010, с. 43-60. ISBN 978-954-326-129-1. (20 стр. по БДС)

Вариант на английски език:

Women in the Syriac Ascetic Tradition. – In: Readings in the History and Culture of the Balkans. Paradigma, Sofia, 2010, p. 41-57. ISBN 978-954-326-134-5. (19 стр. по БДС)

В студията са разгледани характерните особености на сирийското монашество, които го правят уникално и твърде различно от аскетическите традиции на другите региони на Източната римска империя. Описани са крайните и самоунищожителни форми на аскетизъм, практикувани от сирийските монаси и монахини. Те са обяснени със силното влияние на някои сектантски и еретически учения, каквито са манихейството, енкратитството и маркионизмът. Буквалното възприемане на Христовите слова и евангелските послания също е посочено като причина за екстравагантностите и ексцесиите, до които достигат сирийците.

8. Монашеската опозиция на епископската власт в Константинопол през първата половина на V век. – В: Щрихи към балканското средновековие. Изследвания в памет на проф. Н. Кочев [Studia balcanica 27], Парадигма, С., 2009, с. 33-49. ISBN 978-954-92231-7-0; ISBN 978-954-326-103-1. (23 стр. по БДС)

Студията разглежда проявите на религиозно насилие през Късната античност и активното участие на монасите в тях. Това участие е продиктувано от факта, че ранното монашество е ентузиастко, безконтролно и независимо както от църквата, така и от държавата. Монашеската намеса в обществения, политическия и църковния живот се основава на презумпцията, че духовният авторитет, който монасите смятат че притежават, стои по-високо не само от светската власт, но и от църковната институция. Тази намеса води дотам, че през първата половина на V век трима константинополски патриарси – Йоан Златоуст, Несторий и Флавиан – са отстранени от патриаршеския престол в резултат от монашески заговор. Това налага приемането на законодателство, което определя статута на монашеските общности и регламентира отношенията им с държавата и църквата, като до голяма степен ги подчинява на последната.

Статии

1. Константин Леонтиев за балканския национализъм и Руско-турската война (1877-1878 г.). – В: Балканите и Европа в Източната криза (1875-1881 г.). УИ „Св. Климент Охридски“, С., 2019, с. 274-283. ISBN 978-954-07-4653-1. (15 стр. по БДС)

Статията разглежда и анализира отношението на Константин Леонтиев към Руско-турската война, което е в противоречие с господстващата в руското общество идейна атмосфера, но е в абсолютно съгласие със собствените му исторически и философски концепции за общественото развитие и външната политика на Руската империя. Той е скептично и дори критично настроен към войната от 1877-1878 г., защото тя е еманципационна, война за освобождение на славяните, а не религиозна. Въпреки че Руско-турската война протича и под знака и символиката на борбата на кръста срещу полумесеца, водещето начало не е религиозното, а националното. Според Леонтиев приоритетите на правилната национална политика би трябвало да бъдат други: Православно-източният въпрос трябва да има приоритет пред Славянския въпрос, който представлява опасност за Русия и може да почака.

2. Паметта за Византия и ролята ѝ за формирането на българската и гръцката национална идентичност през епохата на Възраждането. – В: Сб. Изследвания в памет на проф. д-р Георги Бакалов, ИК „Гутенберг“, С., 2017, с. 206-214. ISBN 978-619-176-091-6. (12 стр. по БДС)

Статията разглежда историографските проекции на темата за Византия в българската и гръцката литература от XIX век и ролята им за формирането на модерната гръцка и българска национална идентичност. Тези проекции са съвсем различни сред българи и гърци и се дължат на политическото противопоставяне и противоборство между двата народа, които всъщност са твърде близки в културен и битов план. Византийското минало е използвано и от двете страни като аргумент и обосновка на националните им каузи в епохата на Новото време. Митологизираната представа за Византия е употребена в сблъсъка на национално-освободителните им и хегемонистични

идеологии от епохата на Възраждането. Благодарение на дейността на образователните институции, тази представа остава дълбоко вкоренена в националната памет на двата народа и е актуална дори и днес.

3. Средният европеец в естетическите представи на Константин Леонтиев. – В: Скок в бъдещето: Голяма Евразия или Голяма Европа? В памет на проф. Христина Мирчева. ALMANACH VIA EVRASIA, 2016, 5, ISSN ONLINE 1314-6645. (19 стр. по БДС)

В статията се изследват естетическите възгледи на руския писател и дипломат Константин Леонтиев в контекста на неговата политическа идеология и философия на историята. Средният европеец от втората половина на XIX век е противоположност на Леонтиевата представа за красота, поради което се превръща в основен обект на неговата критика и негативна естетическа оценка. Руският консул сравнява средния европеец с живописните и екзотични жители на Османската империя, както и с героично-романтичния образ на европееца от отминалите времена, на чийто фон неговите наследници изглеждат като гротескни карикатури. Неговите мотиви да застане на консервативни и реакционни позиции са преди всичко естетически. За него красотата съществува в Църквата, монархията, аристокрацията и архитектурата на отминалите епохи, докато демократическият прогрес, социалното равенство и механизацията на живота, предизвикана от индустриалната революция, са възплъщение на профанацията и уродливостта. Естетизмът е ново явление не само за руската, но и за европейската литературна и философска мисъл от 60-те и 70-те год. на XIX век. Той е присъщ на декадентското движение от края на XIX и началото на XX век, в което се отразява упадъчната изтънченост и красота на залязващата европейска култура. Леонтиев не е преминал през твърде усложнената декадентската естетика и неговото учение за опростителното смешение, упадък и смърт на цивилизациите е прекалено праволинейно и натуралистично. Независимо от това, то е актуално дори и днес и продължава да бъде стимул за разбирането и изучаването на културно-историческите процеси и общественото развитие.

4. Byzantism and Slavdom: Political Ideology of Constantine Leontiev – In: Cyril and Methodius. Byzantium and the World of Slavs. Thessaloniki, 2015, p. 121-131. ISBN 978-618-81018-1-4. (18 стр. по БДС)

Статията разглежда и анализира идеологическата употреба на византизма, от Константин Леонтиев, като антитеза и възможна бъдеща алтернатива на западната цивилизация. Той дефинира и сравнява византизма и славизма, като отбелязва, че, за разлика от византизма, славизмът няма специфични признаци, черти и характеристики. Не съществува славизъм като отделна културна формация. Неговите крайни и реакционни идеи са твърде непопулярни и той няма почти никакво политическо и обществено влияние. Въпреки това, той е един изключително дързък и необикновен мислител, който може да се сравнява с Ницше и често е бил определян като „руският Ницше“. Леонтиев предвижда „залеза на Запада“ половин век преди Освалд Шпенглер. Но може ли цивилизация, основана върху византийските ценности и традиции да бъде алтернатива на съвременната цивилизация? Времето не може да се върне назад и историята не може да се повтори. Но ние живеем в преходна епоха и сме свидетели на обръщане на времената. Нашето съвремие е подобно на гибелта на Античната цивилизация и началото на Средновековието, както Николай Бердяев отбеляза преди век. Упадъкът на националните държави и създаването на универсално единство, кризата на хуманизма, религиозното възраждане, политическата нестабилност и хаос, икономическата стагнация и началото на постиндустриалната епоха са забележителни явления, които ни дават основание да определим постмодерният глобализиращ се свят като „Ново Средновековие“. И както Византия е била важна част от старото Средновековие, така византийската културна и религиозна традиция може да се превърне във важна част на бъдещото Средновековие.

5. Женският религиозен патронаж и благотворителност през Късната античност. – В: Балканите и светът *modus concurrandi* [Studia balcanica 30]. ИБЦТ-БАН, С., 2014, с.75-82. ISBN 978-954-8536-14-1.

В статията са анализирани патронажно-клиентелистките отношения между жените-благодетелки и Църквата и обществото. Разгледани са въпросите за приемствеността и различията между езическата и християнската благотворителност,

мотивацията на дарителите, формите и моделите на дарителство, идеологическата обосновка на християнската благотворителност от страна на църковните Отци.

6. The Life of St. Mary the Younger: Un Unusual Example of Female Sanctity of the Middle Byzantine Period. – *Revue des études sud-est européennes*, Tome XLVI (1-4), Bucarest, 2008, p. 465-474. ISSN 0035-2063. (14 стр. по БДС).

Статията разглежда един необикновен тип на женска святост – този на омъжената жена – който е рядък и не особено популярен. Култът към Св. Мария Нова е семеен култ, който възниква и се налага въпреки силната опозиция от страна на Църквата и в противоречие с традиционната представа за святост. Появата на този култ през IX-X век отразява променящото се отношение към женската святост във византийската агиография и общество. Тези промени до голяма степен са предизвикани от император Лъв VI Философ (886-912), който е известен не само с четирите си брака, но и с опитите за канонизация на покойните си съпруги и създаването на семеен култ.